

A zsidó nők és férfiak 18. századvégi-19. század eleji letelepedése Pesten különös tekintettel a zsidó nők helyzetére

Doktori értékezés

Tézisek

Tudományos fokozat elnyerése céljából írt dolgozatom *Bevezetőjében* mindenekelőtt jelen kutatásom módszerét ismertetem, amelyet kulturális antropológiai reflexióként határoztam meg. Egyéni reflexió megfogalmazása eredményeként jött létre ez az antropológiai leírás. Kutatási módszerem jellegzetes vonása a feminista szemléletemből adódik, a vizsgálat eljárását induktívnak neveztem. Ez azt jelenti, hogy a zsidó nők fiatal pesti közösségen belüli helyzetét és státuszát egyedi esetként vizsgáltam. A zsidó közösség első irataiban feltárt adatok alapján tett megállapításokkal egészítettem ki a polgári társadalom diszkriminatív sztereotípiáiról alkotott általános véleményemet, és nem fordítva.

A dolgozat lényegi tartalmával kapcsolatban a szokásos argumentáció értelmében vett tézisek nem állíthatók össze. Egy kulturális antropológiai leírás ugyanis nem indulhat állításokból, de cáfolatokat sem tűzhet célul. A módszer és a téma kiválasztásával kapcsolatban azonban több releváns állítás is megfogalmazható.

1. tézis

- A feminizmus, mint tudomány vizsgálja a nemek társadalmi szerepét és szorgalmazza az olyan társadalmi viszonyok és egyéni feltételek létrehozását, amelyek biztosíthatják a nők harmonikus szellemi kibontakozását.
- Ugyanakkor a feminista kutatás nem tűzi célul a nők elsőbbségének bizonyítását, hanem lehetővé teszi, hogy a megfelelő képességek és egyéni adottságok (például az adott tudományos terület iránti elkötelezettség) esetén a nők a társadalom nem női tagjaival egyenlő esélyeket kapjanak. A dolgozat első (*Bevezető*) része több – főleg zsidó – kutató munkáját ismerteti. Ezek a munkák igazolják, hogy nem a *természetesnek* tartott visszahúzóerő, hanem a polgári társadalomban tudatosan kialakított diszkriminációs sztereotípiák vezettek a nők hátrányos helyzetéhez, amely ma is tapasztalható.

2. tézis

- A zsidó férfiak által írásban rögzített vallásznikai társadalmi viszonyok törvényesítették a zsidó nők függő helyzetét és korlátozták szakmai és önálló kereseti esélyeit. Ezek a viszonyok negatívan befolyásolták a nők társadalmi életének kialakulását. Vallási életben a nők csak a férfiakon keresztül vettek részt, ami rontott a nők belső társadalmi megítélésében
- A férfiak vallási irodalma magyarázatai szerint a nők biológiailag családi, nem pedig társadalmi életre képesek. Ezért a nők legfontosabb feladata a gyermekszülés és az otthonteremtés.
- Ezzel szemben a dolgozatom összefoglaló része világosan megfogalmazza, hogy a nők élettaninak nevezett (valójában anatómiai) adottságát a férfiak társadalmi célokra használták fel a vallásznikai csoport lélekszámának növelésére. A nők szülési statisztikája mutatja, hogy ez a magatartás a nők testi és szellemi kizsákmányolásához vezetett.
- A nők szabad szellemi kibontakozása érdekében a feminizmus nem hagyhatja figyelmen kívül a nők esélyeit a vallási és vallástudományi területén sem. Jelen dolgozat ezt a szempontot is képviseli.

3. tézis

- Tekintettel arra, hogy a pesti zsidók kezdeti életéről már sok kiváló munka jelent meg, felvetődik a kérdés, hogy egy újabb tudományos dolgozat szükséges-e.
- Azonban az eddigi munkák a zsidó nőket csak futólag említették, mivel a vizsgálat középpontjában nem az emberek, hanem a történelminek nevezett események álltak. A zsidó vallásznikai csoportot jelenségnek, nem pedig a kétnemű egyének társadalmaként ábrázolták. A zsidó nők ábrázolásához szükséges adatgyűjtés során a zsidó férfiokról is olyan információkat nyertem, amelyek segítségével róluk is teljesebb emberi képet alkothattam. Hiszen nem csupán a viselt vallási, politikai, esetleg gazdasági funkciójuk állt érdeklődésem középpontjában, hanem maga az ember és az emberi test, beleértve a szülést, a betegségeket és az elhalálozást.
- Jelen kutatás emberközpontú szemléletének köszönhetően a dolgozatból élénk tárul az emberi zsidó társadalom olyan képe, amely magában foglalta a szegénység, a nyomor és a minden napi egzisztenciális küzdelem vonásait.

4. tézis

- A levéltári leletek leírása jelen dolgozatban külön helyet kapott. Az előttem járó kutatók a levéltári iratokat csupán eszközként használták. Ezek a kutatások nem foglalkoztak a leletek nyelvi elemzésével, holott a szövegek kezelése és feldolgozása speciális ismereteket igényel, amelyekkel a kultúrát kutató tudósok általában rendelkeznek is.
- A levéltárban őrzött szövegek lexikai-grammatikai struktúráiban és kommunikációs modelljeiben nemcsak a statikai állapotokat, de a felszín alatt fellelhető mozgásokat és változásokat is észrevehettem. Ezek a zsidó nők és férfiak kommunikációs törekvésére, vagyis kulturális tendenciákra utaltak. A nők életkörülményeit és szociális környezetét kitűnően ábrázolják például a családi bejegyzések (főleg az 1827. évi adóösszeírásban). A közösség tagjainak nyelvismeretén túli szakmai felkészültségét a szakmai adatokból és a jegyzőkönyv oldalain folytatott kommunikációból meríthettem. Ugyancsak a jegyzőkönyvi bejegyzésekből állapíthattam meg a letelepedett zsidó férfiak és nők fokozatos integrációját, mind szorosabb kapcsolatát a nem zsidó pesti lakossággal.

5. tézis

- A szövegek kutatási forrásként való felhasználása nehéz, de izgalmas és különleges munka. Kiderült azonban, hogy a nyelvi elemzés nem adhatott meg minden olyan adatot, amely kielégítette volna a leírás teljességével szembeni igényeimet. Ezért is kénytelen voltam fordulni a korabeli sajtóhoz, sőt a szépirodalmi leírásokhoz is, amelyek pótolták a hiányzó részleteket.
- A kutatási források részletesebb – részben német nyelvű – leírását dolgozatom II. része tartalmazza, ahol a szövegek nyelvi szerkezeti elemeire is fordítok figyelmet, szem előtt tartva a konkrét nyelvi szövegek (beszédaktusok) egzisztenciális környezetét. A közösségi jegyzőkönyvek és az adóösszeírások elsősorban a fiatal zsidó közösség integrációs kísérleteit ábrázolhatták.
- Fentiek következtében be kellett ismernem, hogy a levéltárban talált közösségi iratok nem voltak elegendőek ahhoz, hogy például a nők sexualitásáról beszéljek. Pedig – amint dolgozatom *Bevezetőjében* is megállapítottam – a sexualitásról folytatott diskurzus egy teljes kulturális antropológiai leíráshoz elengedhetetlenül szükséges lenne. Ez a megállapítás újabb feladatokat jelent számomra, amelyek megoldásához más kutatási forrásokra lesz szükségem.